

עוד למהותה של הקרן-הקיימת

בודדים, להחכיר את אדמתו של המנושל במחיר גדול מן המחיר הנמוך, שבו מחכרת אותה הקרן הקיימת עצמה. זהו פרינציפיון פשוט של השוק: במקום שאפשר לקנות בול, אין שום אדם רוצה לקנות ביוקר. במקרה הטוב ביותר יכול, איפוא, המלוה להלוות תמורת חוזה-החכירה סכום פעוט, כלומר, לא יותר מאותו סכום, שתוכל להכניס לו חכירה חדשה, במקרה של אי-תשלום-החוב. אפשר להוסיף על כך, ששום מוסד כספי לא יסכים לקבל עליו ברצון, קודם כל, את הטורח של החכרת קרקעות, ושנית, את הטורח של הגביה האטית, שנובעת מתנאי החכירה. באופן שחווה החכירה, כשהוא ניתן במשכון, אין בו למעשה לגבי המלוה תוקף ריאלי, אלא יש בו לכל היותר משום איום כלפי הלווה. לא נטעה, איפוא, אם נחליט, שסכומי ההלוואה, שיגתנו על יסוד חוזה-החכירה, יהיו קטנים ביותר. ואולם, אם נצרף את הסכומים, שקבלו המתישבים על אדמתה של הקרן הקיימת בהלוואה באנקאית, ואם נחלקם למספר הדונאמים המיושבים, ספק הוא, אם נגיע לסכום של חמישים גרוש לדונם, אף-על-פי שאפשר להניח בלא ספק, שכל המתישבים

את דבריו של מר ווייץ על טיבה של הקרן הקיימת¹ קראתי בעיון מרובה, אבל, לצערי, איני יכול להסכים להנחותיו. מר ווייץ מודיע, שנהוגות משכנתאות באדמתה של הקרן הקיימת. ואולם הרי שום אדם או מוסד אינו יכול למשכן מה שאין לו. מכיון שאדמתה של הקרן הקיימת אינה שייכת לא לחוכר ואף לא למוסד עצמו, כל זמן ששלטת בו החוקה הנוכחית, ברור הוא, ששום מלוה לא יוכל לקבל מידי החוכר בתור משכון את אדמתה של הקרן הקיימת, אפילו אם תסכים לכך ההנהלה של הקרן עצמה, בפשיטות, מפני שלהסכמה זו לא יהא כל תוקף יורדי. מה שיכול, איפוא, החוכר לתת במשכון זהו, כמו שאומר מר ווייץ עצמו, חוזה-החכירה. אולם מה מובנו של משכון זה? אין פירושו אלא כך, שהמלוה רשאי, במקרה של אי-תשלום החוב מצדו של החוכר, לנשל אותו מאדמתו ולהחכיר את האדמה לאריס אחר במחיר ידוע. איני יודע, מהן תקנותיה של הקרן הקיימת במה שנוגע למקרים כאלה, אבל תהיינה התקנות הללו מה שתהיינה, ברור הדבר, שלמעשה לא יצליח המלוה בשום אופן, מחוץ למקרים

(1) עיין "ביתר", החוברת הקודמת, עמ' 283-288.

כולם לא היו מואסים בהלוואות-עזר. ולסוף: אם מן הראוי לקרוא להלוואות מסוג זה בשם "הון יוצר", כמו שסבור מר ווייץ. הרי ברור הדבר, שההון היוצר חדר לקרקעותיה של הקרן הקיימת במידה פחותה מאד, כמעט אפסית, בהשוואה להון מאותו סוג עצמו, שחדר לקרקעות של ההון הפרטי. והסבה – אין משכנתא יכולה לחול על קרקעות הקרן-הקיימת.

שנית, לא רק אין אפשרות למשכן את הקרקעות של הקרן הקיימת, כאמור, אלא אין אף שום אפשרות לנצל את ערך העולה של הקרקעות שברשותה; והרי הם נתונים תמיד לגבי החוכר כאילו היו משוללי-התפתחות. ואף זה – מאותה סבה עצמה, שאין החוכר יכול לא למשכן אותם ולא למכרם. במקום להשיב על דברי תשובה ישרה, משיב מר ווייץ בדבר, שאינו ממין הטענה כלל. "מה השם – שואל הוא – שנקרא לאותו הניצול של ערך הקרקע ברחובות, ועוד, במקום שם מוכרים דונאם של אדמה חקלאית. במחיר של 30-45 לירות וכו', אם לא הפקרות? כלום יש יסוד כלכלי למחירים אלה, שידי-ספרים חוללו אותם? הרי הניצול של ערך הקרקע הפושה במושבות אינו אלא נועל בפנינו את כל הדלתות לגאולת-קרקע! לדברים אלה אפשר להסכים כמעט בשלמותם, אבל אין הם נוגעים לעניננו. עליתו של ערך הקרקע הוא פרי השינויים, שחלו בתנאי-הסביבה, פרי העמל, הנסיונות, הזמן, ולפעמים אף הכשרון, שהושקעו מצדו של המתישב. ערך זה מן הראוי הוא, שהמתישב יוכל תמיד לנצלו,

במלות אחרות – להחזירו לעצמו בצורת הון שוטף, לשם שפורם של תנאי-חיי או משק או לשם השתמשות מסכנה של פשיטת-רגל, אולם אם המחירים, שנדרשים בעד הקרקעות, עוברים אף על המחיר, שמצדקת עליתו של ערך-הקרקע, הרי אין לקרוא לזה עוד ניצולו של ערך-הקרקע, כמו שעושה מר ווייץ. אלא ניצול-בערותו של המתישב ה"ירוק", ובעיקר: ניצול התנאים הקשים בשוק-הקרקעות, שעל הגורם העיקרי להם עוד נדבר להלן.

מתוך מה שאמרנו על קרקעותיה של הקרן הקיימת, שאין המתישב יכול למשכן אותם ואף לא לנצל באופן חפשי את הערך-העולה שלהם, לא קשה להסיק, שהם מכבידים באופן חמור על ההתישבות ועל התפתחותו של המשק, אחת היא אם מרובים הם הערכים הטבעיים הגנוזים בקרקע או מועטים הם. יתר על כן: יותר שמועטים הערכים הטבעיים שבקרקע, יותר נוחים צריכים להיות התנאים החיצונים. דבר זה ברור מאליו. אבל אם נחזור לדוגמה של עין-חי, שנתתי במאמרי הראשון², – במקום שהערכים הטבעיים של הקרקע שוים לאלה של הסביבה כולה, נראה בבירור, שרק החוקה של הקרן-הקיימת והקשיים, שנובעים מתוכה, הם הם שגורמים לעכוב-ההתפתחות.

מה שאירע בעין-חי אין בו כלום משום התפתחות, כמו שחושב מר ווייץ, אלא בפשטות, שיגוי-צורתו של המשק, כשהמשק היה מבוטס על פלחה, הכיל המושב 40 מתישבים על 3000 הדונאמים שלו, כשצורת המשק נשתנתה,

(1) שם, עמ' 286.

(2) עיין "ביתר", כרך ב', חוברת ח', עמ' 184 – 188.

ובמקום הפלחה התחילו המתישבים להתרכז במטע-פרדסים, הרי מכיון שלכל מתישב לא היו לא הון ולא סכויים לצבד יותר משמונה דונאמים, נשאר מקום פנוי לחדירתם של מתישבים חדשים, באופן שעל אותם 3000 הדונאמים יושבים כיום, לפי דבריו של מר וויץ, 186 מתישבים. אבל מעבר לצורת-משק חדשה ופינוי-מקום אינם מעידים על התפתחות בשום אופן. התפתחותו של המשק, כלומר: הגדלתו של שטח הקרקע המעובד על-ידי המתישב, הגדלת מספרם של העובדים במשק וגידול הרווחים שלו, אינם אפשריים במקום שהמשק באקטדיה היסודית שלו – נקרא לו: "המשק היסודי", – אינו יכול לשאת את עצמו והריהו צפוי כל יום להרס ולפשיטת-רגל. במקום שהמתישבים עדיין מתאבקים על קיומם, כפי שמודה מר וויץ, אי-אפשר לדבר על הרחבה והתפתחות מבפנים. מפני מה מתאבקים המתישבים של עין-חי על קיומם (על שמונת הדונאמים של תפוחי-זהב) – מר וויץ מסביר את הדבר בדיוק: "מפני שלא היו להם אמצעים משלהם להקים את משקיהם בבח אחת ולא קבלו הלוואות ממוסדות אשראי. אבל מפני-מה לא קבלו הלוואות ממוסדות אשראי? – הקורא, שקרא את השורות הקודמות, לא יתקשה לציין את הסבה.

ומן הקרקעות בעלי ערכים טבעיים מצוינים אל הקרקעות, שלדבריו של מר וויץ, אין בהם ערכים כאלה. כוונתנו: העמק.

אני חוזר על דברי: שאלת הפרדסנות בעמק היא בעיקרה שאלת-מים, וזו האחרונה אינה בעמק אלא שאלת-ההון. מי שיקרא את דבריו של מר וויץ על הבארות העמוקות, שנחפרו בנקודות אחדות בעמק, עלול

לחשוב, שהשקאתו של העמק הוא מפעל קל, שאפשר לבצע אותו גם בלא עזרתו של ההון השוטף. הקורא צריך לזכור את העובדות הפשוטות, שכמות-המים של כל באר היא מוגבלת ושחטירת-באר אינה נעשית חנם. הקורא צריך לדעת, שהשקאתו של העמק הוא ענין, שמצריך סכומים גדולים ביותר והון שוטף באמת-מידה רחבה מאד! זהו התנאי הראשון להשקאתו של העמק, ותנאי זה אינו מצוי כלל בידי המתישבים שלו, והרי שאלת-המים בעמק אינה רק שאלת-הפרדסנות בלבד, אלא אף שאלת הגננות, הירקנות, ובאופן מקיף: שאלת האפשרות של המעבר לצורה של משק אינטנסיבי.

מה שנוגע לטיבה של אדמת-העמק, הנה גם כותב הטורים הללו, שאינו מומחה חקלאי כלל וכלל, אבל מסתמך הוא על עדותם של מומחים לחקלאות, יכול להבטיח, שאדמת-העמק הכבדה מסוגלת בעיקר לסוג אחד של ציטרוסים, כלומר, לאשכוליות, והרי זהו אותו סוג דוקה, שמבטיח את הסיכויים הטובים ביותר בענף-הפרדסנות. אין שום הבדל יסודי בין אדמות-העמק ואדמת המושבה יקנעס, למשל, מיסודו של מר חנקין, שהיא מעין שלותה של אדמות-העמק ושלפי תכנית ההתישבות שלה מקבל כל מתישב חמשה-עשר דונם למטעי אשכוליות. מר וויץ, שהוא מומחה חקלאי, מתיר, כנראה, אף הוא נטיעת-ציטרוסים בעמק, אלא שהוא דורש לעשות זאת בקנה-מידה מצומצם. אולם גם כותב הטורים הללו לא אמר מעולם, שכל אדמת העמק מסוגלת למטעי-ציטרוסים, אף-על-פי שמרשה הוא לעצמו לומר, מתוך בטחון גמור, שא לפי הריבה של דונאמים בעמק מסוגלים הם בהחלט למטעים

אלו, ואין הם עומדים במצב עלוב אלא מאותה סבה, שכבר הזכרתי במאמרי הקודם: ההון הפרטי אינו חודר לקרקעות של הקרן הקיימת.

ואכן, שאלת הפרדסנות אינה רק שאלת-המים בלבד. באופן מקיף יותר: זוהי שאלת-ההון. ספק הוא אם הפרדסנים של עין-חי יכולים היו להחזיק אף במעמד הרעוע, אילמלא מצאו עזרה ממשית בצורת עבודה במשקים של הסביבה. אבל העמק אין לו השרון מסביב. אם העמק ינסה לעבור לפרדסנות באמת-מדה רחבה, אף אם יהיו לו מים די צרכו, יבוא מהר לידי משבר חמור ופשיטת-רגל המונית. הסביבה סגורה בשביל ההון הפרטי, ביתר דיוק: בשביל ההון הדרוש בכלל, ומשכנתא אינה אפשרית אלא במידה מועטת. כבר הזכרתי, ששתי התופעות הללו – חדירת ההון ואפשרות-המשכנתא – קשורות זו בזו.

אבל עוד שתי טענות חשובות יש לו. למר ווייץ, שאי-אפשר לנו לעבור עליהן בשתיקה.

הרי אדמת-מסרף-תיסה – טוען הוא – היתה בידי ההון הפרטי, וכן כשישים אלף דונם מאדמת-העמק, ומפני-מה הוכרח למסרן לקרן הקיימת?

רוצים אנו להזכיר לקורא, שקרקעות אלה, רובם ככולם, היו שייכים לחברה אמריקנית לקניית-קרקעות, שמשכוח שונות באה לידי פשיטת-רגל עוד קודם שנתבררו אפשרויות-ההתישבות הרחבות של העמק וקודם שדרכה כף-רגלו של המתישב הראשון על אדמות מסרף-עכו. הקרן הקיימת היטיבה בלא ספק לעשות כשגאלה קרקעות אלו, אבל אין זה

משנה, כמובן, כלום בעצם הפרובלימה. הטענה השניה היא זו, שכבר הזכרנו: נגע-הספסרות אינו מצוי בקרקעות של הקרן הקיימת, ולדוגמה: מסרף-חיפה, שהספסרות אינה שולטת בו אף כיום. לדבר זה יכול אני להסכים: מסרף-חיפה אין בו ספסרות, אבל גם אין בו כלום מאותה התנועה הכלכלית והמסחרית הכבירה, שעלולה היתה לזרום בו כיום, אילו נמסר לתנאים של מכירה נורמאלית. אולם חייבים אנו לצעוד עוד צעד נוסף ולהפוך את העוקץ בנקודה זו דוקה כלפי מצודיה של הקרן הקיימת. שהרי זהו מה שרצינו אנו להכריז: נגע-הספסרות פושה בארץ רק מפני שחסרים אנו חברה לאומית גדולה לקניה ולמכירה של קרקעות. הוה אומר: רק מפני שהקרן הקיימת אינה מה שצריכה היתה להיות, והו, איפוא, הגורם העיקרי לתנאים הקשים בשוק-הקרקעות, שום אדם לא היה משלם מחירים מופרזים בעד דונאם של קרקע בשעה שהחברה המרכזית יכולה לספק לו קרקעות מכל הסוגים בכל חלקי-הארץ במחיר מתאים לשנן. אבל תפקיד מעין זה בשביל הקרן הקיימת נראה עלוב מדאי בעיניו של מר ווייץ, יתר על כן: אפילו בלתי-מוסרי. יטול ממנה רעיון זה (רעיון הלאמת-הקרקע) – אומר הוא – ותהא הקרן הקיימת כחברות אחרות, שעוסקות במקח-קרקעות. כחברות אחרות? – לא, אדוני! החברה, שהטילה על עצמה לכבוש מקום חת השמש לעם, שזכה לתואר של 'הנודד הנצחי', שבהתאם לתפקידה היא פועלת לא רק מנקודת-מבט של רווחים, אלא קודם-כל, מנקודת-מבט לאומית, מדינית ואסטרטגית, החברה? שעל-ידי אופן-קניית-הקרקעות שלה

היא מכוונת את כל מהלך-הישוב, ולסוף-
חברה, שבמצב של התפתחות בריאה יכולה
היא להתקדם בקצב המסימאלי לקראת
המטרה של כבוש הארץ - חברה כזו, שהטילה
על עצמה תפקיד קשה ויעוד געלה כל-כך,
יש לה אף היסוד המוסרי הנעלה ביותר ואינה
צריכה לשום הצדקה מוסרית נוספת.

אולם רואה אני, שהמהירות בכבוש-
הארץ אינה חשובה ביותר בעיניו של מר וויץ.
שהרי כלפי מה שהוכחתי במאמרי הקודם,
שאין בכוחה של הקרן הקיימת אף בתנאים
אידיאליים לישוב יותר מחמש-מאות נפש
לשנה, הוא משיב: "התשועה אינה בקולוניזאציה
מהירה, אלא בקולוניזאציה בריאה". הגה זהו
הדבר, שלעולם, כנראה, לא תבינו אותו אתם,
מתנגדי הציונות המדינית: לגבינו אין התישבות
בריאה אלא זו המהירה בלבד. לדעתו של מר
וויץ, ההתישבות המהירה בכפר-סבא ובהרצליה
היא בלתי-בריאה, אבל זו שבעין-חי היא בריאה.
על הבריאות של התישבות זו כבר הרבינו
לדבר. אבל יש דבר חשוב מזה לאין ערוך,
שצריכים אנו לשוב ולהזכירו כאן. מתנגדי
הציונות המדינית חושבים, כנראה, שאנו
פועלים בשטח, שהוא פנוי ממתחרים. אולם
הסכנות, שמעמדת לפנינו האטיות בכבוש-הארץ,
אינן נוגעות רק לתקופת-ההתישבות, אלא אף

למטרה הסופית של הציונות, וכדי להבינן, יש
להפנות לרגע את העין להתפתחות המספרית
והתרבותית של עם אחר. דרוש עוד מספר-
שנים לא גדול כדי שהפלח הערבי ובעליו
יעברו לשיטות של משק ראציונאלי, כדי
שהאדמה תצשה בעיניו יקרה מכדי למכרה.
דרוש עוד מספר-שנים לא גדול, כדי שהרובי
הטבעי הקבוע של הערביים, ההגירה הערבית
מן הארצות הסמוכות, ההתנגדות המדינית
ההולכת וגדלה - תעשינה את מכירת-הקרקעות
כמעט בלתי-אפשרית. גם אם נסיה, איפוא, את
דעתנו, מתוך קשיחות-לב בלתי-נשמעת,
ממצוקת-האבדן של מיליוני היהודים בעולם
ונחשוב, שכדי ליצור התישבות בריאה, צריכים
אנו להתאכזר ולפעול לפי הקריטריון של
האסיות, הרי תהליכי-ההתנגדות בארץ
מכריחים אותנו להחיש את מהלכנו בכל
כוח-ההסתערות. מהירות! - זהו הקריטריון
העליון שלנו לגבי הבריאות של ההתישבות.
ובכן: בריאה היא רק ההתישבות המהירה,
ואילו ההתישבות האטית - הרת-אסונות היא. כי
כך מחייבת לא רק מצוקת-היהודים, אלא אף
התפתחותם של כחות-ההתנגדות בארץ,
שמתרחשת לעינינו.

אבל מתי תסיקו, אדונים נכבדים,
מסקנות ממה שענייכם רואות?